

Vraag je mbo'er Jeffrey of hij economiestudent Boudewijn weleens in het café treft, dan zal hij je bevreemd aankijken. Er zijn nog altijd duidelijke scheidslijnen in het uitgaansleven van Amsterdam. De culturele hiërarchie onder jongeren pakt binnen de ringweg A10 anders uit dan erbuiten.

Gescheiden werelden op het Rembrandtplein

Werp een blik in de drukke winkelstraten en op de pleinen vol terrassen in het Amsterdamse stadscentrum. Op het eerste gezicht presenteert de stad zich als een tolerante smeltkroes. Krakkers in leren jacks, kakkers in jasje-dasje, kampers in glimmende jassen met bontkragen en Marokkanen met Louis Vuitton-tasje (vrouwen) of Gucci-petje (mannen). Jongeren lopen er willekeurig door elkaar. Dag en nacht. Vraag je echter aan Jeffrey, die met twee vrienden een kroket trekt bij de FEBO op het Damrak, of hij Boudewijn weleens spreekt in de kroeg, dan zal hij waarschijnlijk ontkennend antwoorden. Jeffrey is 20 en volgt een mbo-opleiding aan een van de roc's in Amsterdam. Hij woont nog bij zijn ouders in een buitenwijk van de stad. Boudewijn is 20 ongeveer zijn tegenpool. Met twee dispuutgenoten zit hij op een terrasje op de Nieuwmarkt. Hij is 21, studeert economie aan de Universiteit van Amsterdam en woont in een studentenhuis.

Uit sociaalwetenschappelijk onderzoek blijkt dat de consumptievoorkeuren van verschillende groepen volwassenen sterk uiteenlopen. Inkomen en positie op de maatschappelijke ladder worden vaak als verklaring aangedragen. Voor jongeren lijkt dit niet zo sterk op te gaan, omdat hun financiële moge-

lijkheden minder verschillen. In theorie hebben hoger en lager opgeleide jongeren evenveel kansen dezelfde winkel of kroeg te bezoeken. Toch treffen Boudewijn en Jeffrey elkaar hier niet.

Sociale kaart

Beleidsmakers veronderstellen vaak dat contact tussen verschillende groepen verdraagzaamheid en solidariteit bevordert. De structuurvisie van de metropoolregio Amsterdam uit 2010 stelt: 'Hoe gevarieerder dat voorzieningenaanbod, hoe gevarieerder het publiek, hoe groter de kans op uitwisseling tussen mensen, van goederen, kennis en contacten. Want uitwisseling is de belangrijkste functie van die openbare ruimte. Belangrijk is dat de openbare ruimte vrij toegankelijk is voor de verschillende typen bewoners, werkenden en toeristen. De uitwisselings-

Elk terras heeft een eigen publiek – bezoekers voelen dat feilloos aan

functie werkt het best als men vrijwillig, anoniem en vrijblijvend in de openbare ruimte aanwezig is. Deze condities zijn elementair voor stedelijk plekken waar uitwisseling plaatsvindt. Daarmee zijn deze plekken onmisbaar in een kennismetropool.'

Een overlappende *activity space* van stadsgebruikers, ook van jongeren, is dus essentieel voor het functioneren van de 'kennismetropool'. Het begrip wordt in vrijwel alle gedragswetenschappen gebruikt. Biologen stellen dat de actieruimte van dieren groter is dan hun territorium – het gebied dat ze verdedigen tegen soortgenoten. Bij mensen is het niet veel anders. Mensen ondernemen activiteiten buitenshuis en worden daarbij gefaciliteerd en gehinderd door de sociale, culturele en economische structuur en door de fysieke omgeving. Ook in de tijdruimtegeografie wordt zo tegen het begrip aangekeken. Thorsten Hägerstrand, geestelijk vader van deze stroming, gaat ervan uit dat menselijk gedrag gestructureerd wordt door de beperkingen die mensen tegenkomen. Mensen kunnen maar op één plek tegelijk zijn en hebben reistijden van A naar B. Daarnaast mag niet iedereen overal komen en hebben mensen te maken met allerlei afspraken en contacten. Andere auteurs benadrukken vooral dat afzonderlijke individuen een grote

zicht is dit nauwelijks zichtbaar, maar de bezoekers lijken deze identiteiten feilloos te kunnen definiëren. Ballen en corpstrutjes onderscheiden zich van yuppen, kleerkasten en hiphop(st)ers. Oosterman stelt dat 'zien en gezien worden' een van de belangrijkste functies van terrasbezoek is. In een tijd waarin de leefstijldifferentiatie onder invloed van toenemende welvaart en individualisering toeneemt, lijkt het definiëren van de eigen identiteit belangrijker.

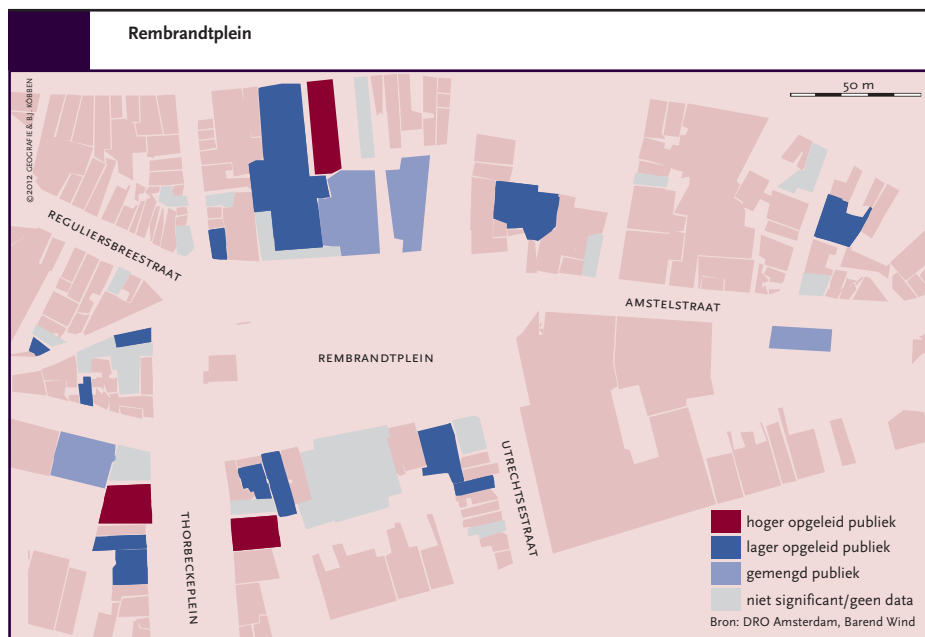
Hoe zit dat bij jongeren? Engels onderzoek wijst erop dat studenten vaak *exclusive geographies* vormen – plaatsen waar behalve de eigen groep niemand meer wil komen. Het studentenleven in de traditionele Engelse studentensteden is vaak tamelijk gescheiden van andere groepen. Ondernemers spelen handig in op de wensen van studenten en via de hechte studentennetwerken wordt kennis over de plekken waar je soortgenoten kunt treffen snel doorgegeven.

In het kader van mijn bachelorscriptie onderzocht ik in hoeverre opleidingsniveau het recreatieve en consumptieve ruimtegebruik van jongeren in Amsterdam beïnvloedt. Ik vroeg 330 mbo'ers, hbo'ers en universitaire studenten welke discotheken, kroegen, bioscopen en kledingwinkels ze bezoeken. Zo ontstond een sociale kaart van Amsterdam, een optelsom van de *mental maps* van al die individuen.

keuzevrijheid hebben in hun tijd-ruimtelijke pad. Als groepen mensen met eenzelfde leefstijl er echter massaal voor kiezen dezelfde voorzieningen te gebruiken, kan het voor leden van andere groepen onaantrekkelijk worden deze plekken te bezoeken. Lynn Lofland spreekt van parochiale domeinen, plaat-

sen die alleen toegankelijk zijn voor *insiders*. Zo resulteren talloze afzonderlijke 'vrije keuzen' in een mental map vol beperkingen.

Jan Oosterman deed in 1993 onderzoek naar het leven op terrassen in de Utrechtse binnenstad. Hij concludeert dat ieder terras een eigen publiek heeft. Op het eerste ge-

Naar de kroeg

Amsterdam heeft twee grote pleinen met een heterogene bezoekersgroep: het Leidseplein en het Rembrandtplein. Het Leidseplein trekt een iets hoger opgeleid publiek dan het Rembrandtplein. *Gentrification*buurten als de Jordaan en de Pijp trekken een beduidend hoger opgeleid publiek. Deze uitkomsten zullen geen Amsterdammer verbazen. Het wordt interessanter als je op een lager schaalniveau kijkt welke factoren bepalen of iemand een bepaalde uitgaansgelegenheid bezoekt.

Op het Leidseplein zitten meer kroegen waar meer dan de helft van de bezoekers hoger opgeleid is (hbo of universiteit). Boudewijn, de stereotiepe universitaire student, heeft dus een grotere kans in zo'n kroeg te komen dan mbo'er Jeffrey.

Er zijn factoren die het aannemelijk maken dat lager opgeleiden toch een café bezoeken waar voornamelijk universitaire studenten komen, en omgekeerd: dat studenten naar

gelegenheden gaan waar vooral lageropgeleiden komen. Zo speelt etnische afkomst mee: niet-westerse allochtonen zullen minder gauw naar een studenten kroeg of -discotheek gaan. De kans dat blonde Jeffrey studentenfeestcafé de Gieter bezoekt is groter dan dat de Marokkaanse studente Kadija daar komt. Andersom zijn er bars, clubs en feestcafés waar jongeren met een lagere opleiding eerder komen. De kans zo'n uitgaansgelegenheid te bezoeken is groter voor niet-westerse allochtonen – ook voor tweede- of derdegeneratie Nederlands-Marokkaanse universitaire studenten. Kadija komt tijdens het uitgaan dus eerder met Jeffrey in contact dan met Boudewijn.

De manager van een horecagelegenheid op het Rembrandtplein zegt daarover: 'In het Partycrew Cafe, de Cooldown en de Jantjes komt de massa. Die is vrij laag opgeleid autochtoon. Als hogeropgeleiden naar deze tenten gaan, is het voor een afzakkertje om drie uur 's nachts. Lageropgeleiden zitten daar al vanaf elf uur 's avonds hun verdriet weg te drinken.'

Vrouwen verschillen in hun uitgaansgedrag van mannen. Hoger opgeleide vrouwen hebben een veel kleinere kans een uitgaansgelegenheid te bezoeken waar overwegend lageropgeleiden komen dan hun mannelijke niveaugenoten. Maar dat geldt ook voor lager opgeleide vrouwen. Zij richten zich meer dan mannen met hetzelfde opleidingsniveau op uitgaansgelegenheden waar vooral hogeropgeleiden komen. Een mogelijke verklaring is dat uitgaanspubliek over het algemeen op zoek is naar potentiële (bed)partners. Vooral vrouwen willen een

partner die minimaal net zo hoog is opgeleid als zijzelf.

Ook de woonplek is van belang. In Amsterdam vormt de ringweg A10 een fysieke én mentale barrière. Binnen 'de ring' bevinden zich steeds meer gentrificatiebuurten die erg in trek zijn, terwijl buiten de ringweg meer suburbane woonomgevingen liggen voor de midden- en lagere klassen. Het blijkt dat de hoger en lager opgeleide jongeren die buiten de ringweg A10 wonen qua gedrag veel sterker op elkaar lijken dan zij die erbinnen wonen.

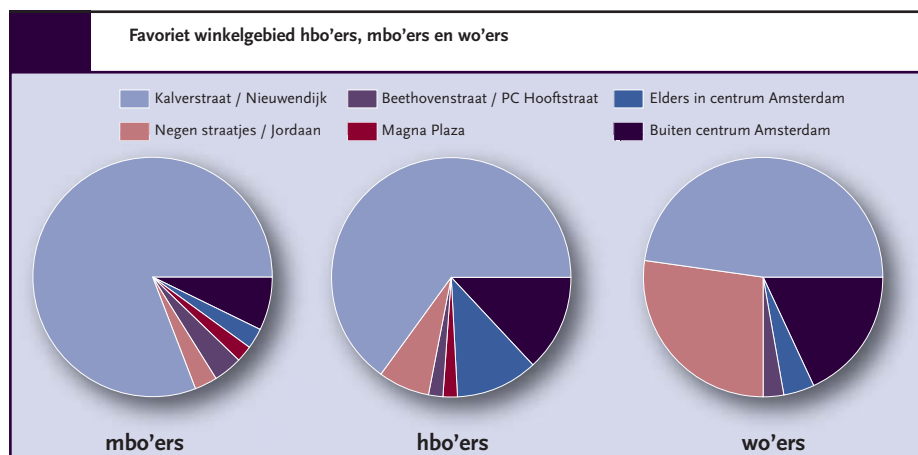
Bijna de helft van de mbo-leerlingen geeft aan nooit uit te gaan in bars, cafés en discotheken. De etnische groep waartoe men behoort, blijkt hierop weinig invloed te hebben.

Funshoppen

Een andere vorm van consumptief en recreatief ruimtegebruik is funshoppen. De bekendste heterogene winkelstraten van Amsterdam zijn de Kalverstraat en de Nieuwendijk. Hier zijn bijna geen winkels het domein van één bepaalde opleidingsgroep. Maar verschillende groepen kopen niet dezelfde kleding in de populaire winkels. Leeftijd, opleidingsniveau en etnische herkomst lijken elkaar te versterken in de smaakvoorkeuren. De manager van een populaire modezaak verklaart: '[Dit merk] valt meer op. Het geeft status op straat. Zo van "kijk ik kan het kopen". Die status telt voor sommige groepen jongeren. Het is sowieso zien en gezien worden. Daar draait het shoppen voor een deel om.' De leidinggevende van een andere kledingwinkel bevestigt: '[Dit merk] wordt voornamelijk gekocht door lageropgeleiden. Die willen T-shirts met veel opdruk. Shirts die ze goed kunnen aandoen als ze uitgaan op het Rembrandtplein.'

Shirts met felle, drukke prints worden vooral meer gewaardeerd door jongere lageropgeleiden en allochtone lageropgeleiden. Sommige merken geven meer status op straat en waarschijnlijk ook in uitgaansgelegenheden waar overwegend lageropgeleiden komen. Het overgrote deel van de winkels richt zich op de massacultuur. Hogeropgeleiden lijken zich hiervan af te keren. Zij bezoeken de heterogene winkelstraten minder vaak, of selectiever. Hierdoor blijven deze straten echter wel gemengd. Studenten komen liever in exclusievere winkels, bijvoorbeeld in de Negen Straatjes in de Jordaan. Bij hoger opgeleide allochtonen geldt dit nog sterker.

Lager opgeleide allochtonen dragen veel meer wat status geeft onder lager opgeleide autochtonen, terwijl hoger opgeleide allochtonen dragen wat status geeft onder hoger opgeleide autochtonen. Boudewijn kleedt zich dus ook anders dan Jeffrey.

Culturele hiërarchie

Het opleidingsniveau is de belangrijkste voorspeller van de ruimtelijke leefstijl, maar er is meer aan de hand. Het opleidingsniveau staat namelijk niet op zichzelf. De verschillende determinanten van de ruimtelijke leefstijl komen samen in de distinctietheorie van socioloog Pierre Bourdieu.

Hij onderscheidt een culturele en een economische hiërarchie, waarbij economische macht culturele macht versterkt. Iemands plek op de maatschappelijke ladder wordt bepaald door status die hij ontleent aan inkomsten en geld op de bank (economisch kapitaal), of aan kennis (cultureel kapitaal) en waardevolle contacten. Hieruit komen ook 'goede' of 'slechte' manieren of gewoonten voort. Deze worden overgedragen via de sociale context – Bourdieu heeft het over de 'kapitaalbronnen' van familie, buurt en sociale omgeving. Mensen met ongeveer evenveel cultureel en economisch kapitaal delen een *habitus*, een grondhouding, waardoor ze gemakkelijker met elkaar kunnen communiceren. Dit uit zich bijvoorbeeld in een gemeenschappelijke smaak en resulteert in een 'hoge' en 'lage' cultuur.

De meeste respondenten zien de verschillen in ruimtelijke leefstijl als de uitkomst van een vrije keuze. Een kroegbaas stelt: 'De muziekstijl die gedraaid wordt, bepaalt of mensen het een goed feestje vinden.' Een andere manager zegt: 'Als we alleen R&B draaien, krijgen we alleen negers binnen.' Als smaakvoorkeuren inderdaad door een habitus worden bepaald, komt de vrijekeuzeverklaring op losse schroeven te staan.

Volgens Bourdieu vormen mensen met een ongeveer gelijke habitus een 'veld'. De resultaten van mijn onderzoek duiden erop dat zowel hoger- als lageropgeleiden een eigen veld vormen, met een eigen activiteitenruimte. De normen, waarden en gewoonten in een veld worden bepaald door de personen die de top van het veld bevolken.

Dit zou betekenen dat hoger opgeleide, niet-westerse allochtonen in hun denken en doen sterk beïnvloed worden door autoch-

FOTO: CHRIS GUY/PIXELHUT

FOTO: JENYU

Boven: Exclusieve zwarte jacks – statusverhogend voor hoogopgeleide jongeren.

Links: Nike Amsterdam – populair binnen een brede groep.

tone hogeropgeleiden. Lager opgeleide niet-westerse allochtonen lijken een eigen veld te vormen, evenals lager opgeleide autochtonen samen met westerse allochtonen. Natuurlijk is er sprake van overlap. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat hoger opgeleide niet-westerse allochtonen eerder uitgaan in gelegenheden waar voornamelijk lageropgeleiden komen.

Bourdieu gaf aan dat economisch kapitaal en cultureel kapitaal elkaar versterken. Onder jongeren is deze relatie complexer omdat de financiële positie van verschillende groepen jongeren niet sterk uiteenloopt. Wat wel verschilt, is de maatschappelijke positie van de ouders en daarmee het culturele kapitaal dat ze aan hun kinderen overdragen. Jongeren

die uit families komen met veel economisch kapitaal (de eerstgenoemde groep) lijken hoger in de culturele hiërarchie te staan.

Ringweg A10

Het verschil in economisch en cultureel kapitaal kan verklaren waarom de jongeren die binnen de ringweg A10 wonen qua ruimtelijke leefstijl sterker van elkaar verschillen dan zij die daarbuiten wonen. Universitaire studenten die binnen 'de ring' wonen, komen vaker uit families met veel economisch en sociaal kapitaal. Zij hebben woonruimte kunnen bemachtigen in dit geliefde, dure deel van de stad. Zij hebben de grootste kans voorzieningen te gebruiken die hoog in de culturele hiërarchie staan. Lageropgeleiden binnen de ringweg A10 wonen meestal thuis bij hun ouders of zelfstandig in een sociale huurwoning in een van de armere buurten. Zij hebben weinig economisch en cultureel kapitaal van hun ouders meegekregen.

Lager opgeleide families met meer economisch kapitaal wonen vaker in de middenklassewijken buiten de ringweg. Dit uit zich in een andere, meer suburbane middenklasse-

'Lageropgeleiden willen T-shirts met veel opdruk voor als ze uitgaan op het Rembrandtplein'

Ringweg A10 in Amsterdam: voor hogeropgeleiden de scheiding tussen de *urban fabric* (rechts met Stadsdeel Bos en Lommer) en de rest van de stad (links Slotervaart).

ring wonen. Uiteindelijk is het dus niet je woonplaats in de juiste stedelijke vorm die je positie in de stedelijke sociale hiërarchie bepaalt, maar de hoeveelheid cultureel, economisch en sociaal kapitaal. Zolang Amsterdam binnen de ringweg sociaaleconomisch gemengd blijft, zal de urban fabric laagwaardige winkel- en uitgaansgelegenheden behouden. Ze staan echter onder druk in een stad die haar beleid meer op economische groei richt en waar de bevolking in een rap tempo hoger opgeleid wordt.

In de structuurvisie van de metropoolregio Amsterdam staat dat uitwisseling 'onmisbaar is voor de kennismetropool'. Hopelijk wordt hiermee niet alleen kennisuitwisseling tussen hogeropgeleiden bedoeld, maar ook contacten tussen Boudewijn en Jeffrey. Dat is goed voor wederzijds vertrouwen, begrip en solidariteit. Dit is echter een moeilijk te realiseren beleidsopgave. Het kan, maar alleen als beleidsmakers zich bewust zijn van de uitsluitingsprocessen en verdringingsmechanismen die zich voordoen in de openbare woonkamer van hun stad, want dat zijn deze pleinen en winkelstraten. •

Barend Wind (barend_wind@hotmail.com) is masterstudent sociale geografie en sociologie aan de Universiteit van Amsterdam en schreef dit artikel naar aanleiding van zijn bachelorscriptie.

Bronnen

- Bourdieu, P. 1976. Cultural reproduction and social reproduction. In: Brown, R. (ed.). *Knowledge, education and cultural change*. Tavistock, Londen.
- Dienst Ruimtelijke Ordening 2010. *Structuurvisie Amsterdam 2040: Economisch sterk en duurzaam*. DRO, Amsterdam.
- Engelsdorp Gastelaars, R. van & D. Hamers 2006. *De nieuwe stad: stedelijke centra als brandpunten van interactie*. Ruimtelijke Planbureau/NAi, Den Haag/Rotterdam.
- Gadet, J. 2011. *Terug naar de stad. Geografisch portret van Amsterdam*. SUN, Amsterdam.
- Hägerstrand, T. 1970. What about people in regional sciences? *9th European Congress of Regional Science Association*, 24: 7-21.
- Lofland, L.H. 1973. *A world of strangers: order and action in urban public space*. Basic books, New York.
- Oosterman, J. 1993. *Parade der passanten. De stad, het vertier en de terrassen*. Jan van Arkel, Utrecht.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling 2011. *Nieuwe ronde, nieuwe kansen. Sociale stijging en daling in perspectief*. RMO, Den Haag.

leefstijl. Als hun kinderen niet gaan studeren, blijven die vaak bij hun ouders wonen. Aangezien economisch kapitaal cultureel kapitaal versterkt, hebben lageropgeleiden die buiten de ring wonen, meer kans een voorziening te gebruiken waar voornamelijk hogeropgeleiden komen. Zij hebben van huis uit 'meer meegekregen'.

Universitaire studenten uit families met weinig economisch en cultureel kapitaal komen op zoek naar woonruimte eerder terecht in de minder geliefde delen van de stad buiten de ring. Aangezien zij minder cultureel kapitaal hebben meegekregen, verschilt hun ruimtelijke leefstijl minder sterk van lageropgeleiden dan bij hun soortgenoten die binnen de ringweg wonen.

De habitus, die de woonvoorkeuren en mogelijkheden heeft bepaald voor hun ouders, werkt door in het consumptieve en recreatieve ruimtegebruik van jongeren in Amsterdam. Gelukkig biedt onderwijs een mogelijkheid hieraan te ontsnappen, het vergroot immers het culturele kapitaal en verandert op den duur de habitus.

Kloof

Het afgelopen jaar waarschuwde de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling in een rapport voor het ontstaan van een nieuwe verzuiling op basis van opleidingsniveau. De raad concludeert dat het vooruitgangsgeloof tot stilstand is gekomen. Mensen zien hun kennisniveau als hun eigen verdienste. En kinderen evenaren niet meer altijd hun

ouders die als eerste in de familie konden studeren. Uit mijn onderzoek blijkt echter dat cultureel en sociaal kapitaal niet in één generatie worden opgebouwd of afgebroken. Er vormen zich nieuwe klassen.

Ook ruimtelijk gezien zal er een scheidslijn blijven bestaan onder invloed van machts- en uitsluitingsprocessen. Geograaf Jos Gadet beschouwt de ringweg A10 als een mentale en fysieke scheiding tussen de *urban fabric* en de rest van de stad. De urban fabric, een term afkomstig van architect Michael Sorkin, staat voor een fysieke stedelijke vorm waarin mensen elkaar spontaan en ongepland kunnen ontmoeten, en waar ze op verschillende momenten en om verschillende redenen aanwezig willen of moeten zijn. Hier ontstaan nieuwe en creatieve ideeën. Woon je in de urban fabric, dan hoor je erbij, aldus Gadet. Maar dat geldt vooral voor hogeropgeleiden, zo blijkt uit mijn onderzoek. De lager opgeleide inwoners van de urban fabric lijken zich zelfs nog sterker van 'hippe hotspots' af te keren dan hun niveaugenoten die buiten de

De lager opgeleide inwoners van de urban fabric zetten zich sterk af tegen de hippe hotspots